

Exodus – voor de laatste fase van de detentie en het leven erna

‘Motivatie is een wankel iets’

Exodus helpt ex-gedetineerden bij hun terugkeer in de maatschappij. Plaatsing loopt via het OM of de rechter, de advocaat kan ervoor pleiten als bijzondere voorwaarde. Maar het lukt niet altijd.

Door Tatiana Scheltema

Exodushuis, Amsterdam. ‘Zullen we heel even stil zijn? Dan kunnen jullie beginnen,’ zegt begeleidster Alma. Minutenlang klinkt alleen het getik van bestek op borden in de grote, hoge ruimte. ‘Hoe meer mensen praten, hoe minder de kwaliteit,’ doorbreekt Gerrit de stilte. De kok van vandaag, Patrick, neemt het compliment verlegen in ontvangst. Hij leerde koken op de grote vaart, zegt hij, toen hij als jongetje van veertien werkte op schepen in het Caribisch gebied. Maar inmiddels is Patrick opa. En ergens ging het mis. Drugs-smokkel en -handel, diefstalletjes, ver-

slaving – tot hij gepakt werd en in de cel belandde.

Toen hij vrijkwam, kon hij nergens heen. Nu woont hij sinds een halfjaar in het Exodushuis aan de Overtoom in Amsterdam, een van de elf huizen van Exodus in Nederland. Exodus biedt tijdelijke woonruimte aan gedetineerden in de laatste fase van hun detentie en helpt ze hun leven na de gevangenisstraf weer op orde te krijgen.

Voor jezelf

Exodus komt voort uit het gevangenispastoraat, en werd in 1981 opgericht door pastores die zagen dat ex-gedetineerden, vaak jongeren, het niet redden

buiten de gevangenis en keer op keer in het oude gedrag vervielen. Kernwoorden van het Exodusprogramma zijn wonen, werk, relatie en zingeving. Met dat laatste onderscheidt Exodus zich van andere instanties, zegt Frank Stam, al 37 jaar werkzaam als reclasserder, en sinds 2004 manager van het Exodushuis in Amsterdam. ‘Het heeft weinig zin om de eerste drie op orde te hebben als je niet weet waaróm je het doet. Zingeving beschouwen wij als het cement tussen de bouwstenen wonen, werk en relatie. We slaan mensen niet met bijbels om de oren, alle gezindten zijn welkom. Maar de intrinsieke motivatie om te veranderen moet er wel zijn. Iemand zegt bij-

voorbeeld dat hij zijn leven wil beteren voor zijn kinderen. Maar je moet het willen voor jezelf. Zodat je kunt zeggen: ik wil er zijn voor mijn kinderen.'

Toen Stam in 2004 begon, zat het overgrote deel van de bewoners er vrijwillig. 'Dat waren de mensen die met een vuilniszak met spullen uit de bajes kwamen en nergens terechtkonden,' zegt Stam. Tegenwoordig is de verhouding andersom: zeventig procent van de bewoners wordt op justitiële titel bij Exodus geplaatst. Zij het dat mensen met ernstige psychische problemen, ernstige verslavingsproblematiek, of ernstige persoonlijkheidsproblematiek naar andere instanties worden doorverwezen.

Maar ook voor 'gewone' ex-gedetineerden is het Exodusprogramma al behoorlijk pittig. Wie geplaatst wordt, conformeert zich aan een rigide structuur. Dat betekent: een verplichte dagbesteding van minimaal 26 uur per week, sport, corvee, deelname aan bewonersvergaderingen, groeps- en begeleidingsgesprekken. En er zijn specifieke trainingen, bijvoorbeeld leren budgetteren. Twee keer per week eten bewoners verplicht samen. Alcohol en drugs zijn verboden en daar wordt streng op gecontroleerd.

Onttrekking aan het programma wordt gesanctioneerd. Te laat op een afspraak met een begeleider: één gele kaart. Een uur te laat binnen: drie gele kaarten. Bij tien gele kaarten is het einde oefening. 'Zo'n kaartensysteem lijkt misschien kinderachtig, maar het is wel zo helder,' zegt Stam. 'Je hoeft geen ontzettend lange en diepe gesprekken te voeren. Het is een waarschuwingssysteem: dit is de regel, daar ben je overheen gegaan, dit staat ervoor. Gebeurt er een week niets, dan gaan er weer twee kaarten vanaf. Maar je kunt ook groene kaarten verdienen, als je iets doet wat verder gaat dan van je wordt verwacht. Een groene kaart is niet inwisselbaar voor een gele, maar je kunt er bijvoorbeeld een telefoonkaart van vijf euro voor krijgen. Op een uitkeringsbudget

Exodushuizen

Er zijn in Nederland elf Exodushuizen, met ruimte op jaarbasis voor vijfhonderd mensen. Plaatsing bij Exodus gebeurt doorgaans op justitiële titel. De meeste bewoners worden in het kader van een penitentiair programma geplaatst. Ook gedetineerden uit de Inrichting Stelselmatige Daders (ISD'ers) kunnen er terecht, evenals PIJ-jongeren (Plaatsing in een Inrichting voor Jeugdigen). Een verblijf bij Exodus kan ook als bijzondere voorwaarde worden gesteld bij de voorwaardelijke invrijheidstelling. Aan de voorkant van het straftraject kan de advocaat begeleiding door Exodus aanvragen als bijzondere voorwaarde bij schorsing van detentie. Toestemming van het ministerie, de reclassering en een succesvolle intake bij Exodus zelf is vereist. Plaatsing loopt vrijwel altijd via de reclassering, hoewel een beperkt aantal plaatsen is gereserveerd voor bewoners die zich vrijwillig melden.

van achthonderd euro toch mooi meegenomen.'

Rechter pad

Exodus onderhoudt nauwe contacten met de Dienst Werk en Inkomen, die begeleiding in vrijwilligerswerk regelt, hopelijk gevolgd door een arbeidscontract. Stam: 'Het zijn vaak mensen met een afgebroken opleiding en een enorme afstand tot de arbeidsmarkt. Maar op herscholing wordt bezuinigd, dus dat zit er niet in. Bovendien is de uitkering volgens de minister een noodoplossing en moet je beschikbaar zijn voor de arbeidsmarkt. Maar ik twijfel of je jongens die zo uit de bajes komen, zoals een ISD'er (Inrichting Stelselmatige Daders, red.) die nog nooit heeft gewerkt en zijn halve leven in de drugs heeft gezeten, in een bejaardentehuis aan het werk moet zetten. Dat wil ik die bejaarden bij wijze van spreken niet aandoen. Ook moet je voor allerlei banen een Verklaring Omtrent het Gedrag hebben. Dus het is moeilijk.'

Dat Exodus niettemin het verschil kan maken tussen terugval en een voorzichtige terugkeer op een rechter pad, is sommige advocaten niet ontgaan. Oud-Exodus-bewoners recidiveren – afhankelijk van hoe je meet – vijf tot vijftwintig procent minder dan andere ex-gedetineerden. Zo onderhoudt het kantoor Anker & Anker warme banden met de organisatie en ook de Haarlemse advocaat Hans Gaasbeek probeert cliënten regelmatig onder te brengen bij de stichting. Plaatsing bij Exodus kan worden opgelegd als bijzondere voorwaarde.

Maar weerstand komt nog weleens uit onverwachte hoek, zegt Gaasbeek. 'Voor een cliënte die recidiveerde vroeg ik bij het Hof Amsterdam een schorsing van het einde van de straf aan, zodat ze een paar maanden Exodus kon doen. Ze was al bekend bij Exodus in Venlo, die hadden zelfs al een rapport over haar geschreven. Ook de ag en de reclassering waren vóór, al was het een heel gedoe om een rapportje te krijgen. Dus alle neuzen stonden dezelfde kant op – maar de rechter weigerde.'

Te hoge lat

De algemene tendens is dat je dit soort begeleidingsprogramma's moet verdienen, beaamt Rien Timmer, directeur van Exodus Nederland. 'Je moet je goede wil tonen, ander kom je er niet in. Maatschappelijk is dat wel te verdedigen, maar de keerzijde ervan is dat het dreigt door te slaan naar de andere kant. "Een gedetineerde die niet gemotiveerd is blijft maar lekker zitten," hoor je dan. Onze ervaring is, en zo werkt het bij ieder mens, dat motivatie een heel wankel iets is. Je bent vijf minuten gemotiveerd, en vervolgens dagenlang níét. Op 31 december wil je dolgraag stoppen met roken, een maand later niet meer. Dus je moet continu aan die motivatie werken, ook in de gevangenis. Maar hoe hoger je die lat legt, hoe meer kans je hebt dat mensen het niet halen, en hoe meer mensen straks de gevangenis verlaten zonder dat er iets is geregeld. Bij hen is het probleem dan alleen maar groter geworden.' <<